

فصل نهم

بازرگانی داخلی

در سال ۱۳۸۲ براساس ارقام مقدماتی، حدود ۱۶۶/۱ هزار میلیارد ریال کالای کشاورزی و ۲۹۳/۹ هزار میلیارد ریال کالای صنعتی از محل تولیدات داخلی و ۲۹/۱ میلیون تن کالای وارداتی به ارزش ۲۲۲/۳ هزار میلیارد ریال روانه بازار داخلی گردید. از این مقدار به ترتیب ۵۰۰/۵ و ۱۳۸/۲ هزار میلیارد ریال بطور خالص توسط بخش خصوصی و دولتی به مصرف رسید و ۴۷/۵ هزار میلیارد ریال صادرات غیرنفتی انجام گرفت.

سیاستها و مقررات

در سال ۱۳۸۲، برای تنظیم بازار داخلی ممنوعیت صدور کالاها اعمال نگردید. همچنین براساس تبصره ماده ۱۱۴ قانون برنامه سوم، وزارت بازرگانی مجاز بود به منظور تنظیم بازار داخلی و جبران کمبود احتمالی در مواردی که تشخیص می‌دهد، از طریق واردات بدون انتقال ارز اقدام نماید. در این سال قانون نظام صنفی کشور مورد تجدید نظر قرار گرفت. این قانون در جهت ضابطه مند کردن فعالیت افراد و واحدهای صنفی و امور مربوط به سازمان، وظایف، اختیارات، حدود و حقوق آنها به تصویب رسید.

در جهت اجرای سیاستهای کنترل تورم و به منظور گسترش رفاه عمومی و جلوگیری از افزایش قیمت کالاها و خدمات دولتی در این سال «قانون جلوگیری از افزایش قیمتها تا پایان برنامه سوم توسعه» تصویب شد^(۱). در این قانون افزایش نرخ کلیه خدمات و کالاهای دولتی خارج از ضوابط برنامه سوم توسعه لغو گردید. براساس قانون یاد شده دولت مکلف شد به منظور تامین کالاهای اساسی یارانه ای در حد سال قبل، ۱۰ درصد از اعتبارات هزینه‌ای قوای سه گانه را کسر و به ردیف یارانه کالاهای اساسی اضافه نماید. بعلاوه دولت مجاز شد با پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور تا ۵ درصد از اعتبارات هزینه ای هر یک از دستگاههای اجرایی کشور را که از بودجه عمومی استفاده می نمایند کسر و به ردیف مورد اشاره اضافه نماید.

همچنین در سال ۱۳۸۲ به منظور ساماندهی و توسعه تجارت الکترونیکی و با هدف مبادله آسان اطلاعات در واسطه‌های الکترونیکی و سیستمهای ارتباطی جدید، قانون تجارت الکترونیکی در تاریخ ۱۳۸۲/۱۰/۱۷ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

کمیسیون تنظیم بازار که از سال گذشته با هدف برنامه‌ریزی، پشتیبانی و ایجاد هماهنگی‌های لازم در تامین و توزیع کالاهای اساسی آغاز به کار کرده است در سال مورد بررسی در حوزه‌های مختلف تصمیم‌گیری نمود. براساس این تصمیمات:

الف- مابه‌النفات و واردات کنجاله سویای مصرفی واحدهای مرغداری حذف گردید.

ب- برای جلوگیری از نوسانات قیمت جو و کاهش اثر آن بر تولید و قیمت محصولات دامی با واردات این کالا موافقت شد.

ج- به منظور حمایت از مصرف کنندگان، تعرفه واردات شیرخشک از ۳۰ درصد به ۱۰ درصد کاهش یافت.

۱- قانون مذکور در تاریخ ۱۳۸۲/۴/۲۹ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

د- طرح پیشنهادی وزارت بازرگانی در خصوص چای پس از اصلاحات لازم در بیست و دومین جلسه دبیرخانه کمیسیون تنظیم بازار (۱۳۸۳/۹/۲۴) به تصویب رسید. براساس این طرح، واردات چای پس از سالها ممنوعیت، به منظور اختلاط با چای فروش نرفته داخلی آزاد گردید.

سرمایه‌گذاری دولت

در سال ۱۳۸۲ اعتبارات مصوب تملک داراییهای سرمایه ای مصوب برای امور بازرگانی با ۴۵/۹ درصد افزایش نسبت به سال قبل به ۴۷۶/۲ میلیارد ریال بالغ گردید که ۰/۶ درصد از کل اعتبارات مصوب تملک داراییهای سرمایه ای در این سال بود. میزان اعتبارات اختصاص یافته به این امور ۲۸۲/۵ میلیارد ریال بود که نسبت به سال قبل ۱۴/۱ درصد افزایش یافت و درصد تحقق آن در مقایسه با رقم مصوب ۵۹/۳ درصد بود. در این سال بخشی از اعتبارات اختصاص یافته به امور بازرگانی (۷۳ میلیارد ریال) از محل حساب ذخیره ارزی (موضوع ماده ۶۰ قانون برنامه سوم توسعه) تأمین گردید.

در سال مورد بررسی، برنامه «تنظیم بازار کالاهای اساسی و مواد غذایی» بخش عمده اعتبارات تملک داراییهای سرمایه ای (۹۵ درصد) فصل بازرگانی را به خود اختصاص داد. میزان اعتبار پرداخت شده به برنامه مذکور ۲۶۸/۴ میلیارد ریال بود که نسبت به رقم مشابه سال قبل ۸/۴ درصد افزایش داشت و بیانگر ۵۹/۲ درصد تحقق رقم مصوب سال برای این برنامه می‌باشد. شایان ذکر است که منابع این برنامه عمدتاً صرف احداث، توسعه، تجهیز و بازسازی سیلوهای گندم، تاسیسات ذخیره سازی و کشتارگاه ها شده است.

اعتبارات تملک داراییهای سرمایه ای دولت در فصل بازرگانی

(میلیارد ریال)

درصد تحقق		عملکرد		ارقام مصوب		
۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۱	
۵۹/۳	۷۵/۹	۲۸۲/۵	۲۴۷/۵	۴۷۶/۲	۳۲۶/۳	بازرگانی
۵۹/۲	۷۵/۹	۲۶۸/۴	۲۴۷/۵	۴۵۳/۶	۳۲۶/۳	برنامه تنظیم بازار کالاهای اساسی و مواد غذایی
۶۲/۷	۰	۱۴/۱	۰	۲۲/۵	۰	برنامه تأمین تجهیزات و ماشین‌آلات و تعمیرات اساسی
۷۴/۴	۶۷/۷	۶۰۹۸۶/۶	۳۷۲۱۲/۵	۸۱۹۱۹/۷	۵۴۹۸۷/۱	کل اعتبارات تملک داراییهای سرمایه ای کشور

ماخذ: قوانین بودجه و خزانه‌داری کل وزارت امور اقتصادی و دارایی

تسهیلات بانکی

در سال ۱۳۸۲ تسهیلات اعطایی بانکیها و موسسات اعتباری به بخش بازرگانی داخلی افزایش یافت. در سال مورد بررسی، مانده تسهیلات اعطایی بانکیها و موسسات اعتباری به بخش بازرگانی داخلی با ۱۴۰/۱ درصد رشد نسبت به سال قبل به ۴۰/۱ هزار میلیارد ریال بالغ گردید. در این سال مانده تسهیلات به بخشهای غیر دولتی و دولتی بازرگانی داخلی به ترتیب با ۹۲/۹ درصد و ۳۸۶/۰ درصد رشد نسبت به رقم پایان سال قبل به ۲۷/۰ و ۱۳/۱ هزار میلیارد ریال رسید^(۱). علت رشد زیاد تسهیلات به بخش غیر دولتی ناشی از تمایل بانکیها به اعطای تسهیلات در این بخش بدلیل نرخ سود بالای بخش مذکور در مقایسه با سایر بخشها و آزادی عمل بانکیها در تخصیص مصارف بخشها بر اساس صلاحدید خود است. بررسی عملکرد اعتباری بانکیها در بخش بازرگانی داخلی نشان می‌دهد که در سال مورد بررسی همانند سال قبل، بخش غیردولتی بخش عمده مانده تسهیلات اعطایی (۶۷/۴ درصد) را به خود اختصاص داده است. در این سال سهم بانکیهای تجاری از کل مانده تسهیلات

۱- رشد بالای مانده تسهیلات پرداختی به بخش بازرگانی داخلی ناشی از فقدان اطلاعات مربوط به بانک ملی در سال ۱۳۸۱ و ملحوظ شدن آن در سال ۱۳۸۲ می‌باشد.

اعطایی حدود ۹۷/۱ درصد، بانکها و موسسات اعتباری غیردولتی ۲/۸ درصد و مابقی سهم بانکهای تخصصی بود. اگرچه در سال مورد بررسی تنها بانکهای تجاری دولتی تسهیلات در اختیار بخش بازرگانی داخلی دولتی قرار دادند، مانده تسهیلات مذکور از بیشترین رشد (۳۸۶ درصد) برخوردار بود و از ۲۶۸۷/۵ میلیارد ریال در سال قبل به ۱۳۰۶۱/۱ میلیارد ریال بالغ گردید. بدین ترتیب حدود یک سوم از مانده تسهیلات اعطایی بانکها و موسسات اعتباری به بخش بازرگانی داخلی به فعالیت‌های بازرگانی دولت اختصاص یافت.

مانده تسهیلات اعطایی بانکها و موسسات اعتباری به بخش بازرگانی داخلی

(میلیارد ریال)

سهم (درصد)	سال		درصد تغییر	سال		
	۱۳۸۲	۱۳۸۱		۱۳۸۲	(^۱)۱۳۸۱	
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۴۰/۱	۴۰۰۸۹/۹	۱۶۶۹۵/۷		بخشهای دولتی و غیردولتی
۶۷/۴	۸۳/۹	۹۲/۹	۲۷۰۲۸/۸	۱۴۰۰۸/۲		بخش غیردولتی
۶۴/۵	۸۰/۵	۹۲/۴	۲۵۸۵۷/۶	۱۳۴۴۲/۰		بانکهای تجاری
۰/۱	۱/۲	-۷۰/۹	۵۹/۳	۲۰۳/۷		بانکهای تخصصی
۲/۸	۲/۲	۲۰۶/۷	۱۱۱۱/۹	۳۶۲/۵		بانکها و موسسات اعتباری غیردولتی
۳۲/۶	۱۶/۱	۳۸۶/۰	۱۳۰۶۱/۱	۲۶۸۷/۵		بخش دولتی
۳۲/۶	۱۶/۱	۳۸۶/۰	۱۳۰۶۱/۱	۲۶۸۷/۵		بانکهای تجاری
۰/۰	۰/۰	۰	۰/۰	۰/۰		بانکهای تخصصی
۰/۰	۰/۰	۰	۰/۰	۰/۰		بانکها و موسسات اعتباری غیردولتی

۱- ارقام سال ۱۳۸۱ شامل آمار بانک ملی نمی‌باشد.

در سال ۱۳۸۲ مانده مطالبات سررسید گذشته و معوق بانکها از بخش غیردولتی بازرگانی داخلی با ۷۴/۵ درصد رشد از ۹۵۵/۷ میلیارد ریال در سال قبل به ۱۶۶۷/۳ میلیارد ریال افزایش یافت. سهم بانکهای تجاری از خالص مانده مطالبات مذکور ۹۶/۲ درصد بود که قسمت عمده آن (۶۵۱/۳ میلیارد ریال) را مطالبات بانک صادرات تشکیل می‌داد. از بین بانکهای تخصصی، بانک توسعه صادرات نیز ۲۳/۷ میلیارد ریال از مانده مطالبات سررسید گذشته و معوق را به خود اختصاص داد. این دسته از مطالبات بانکها و موسسات اعتباری غیردولتی در سال مورد بررسی، ۳۹/۶ میلیارد ریال بود که نسبت به سال قبل ۲۶۳/۳ درصد رشد یافت.

عملیات بازرگانی

تعداد معاملات قطعی، شرطی و ذمه ای ثبت شده در دفترخانه‌های اسناد رسمی کشور در سال ۱۳۸۲ حدود ۲/۴ میلیون فقره بود که نسبت به سال قبل معادل ۲ درصد کاهش یافت. در این سال ۳۶/۸ درصد از معاملات یاد شده در استان تهران صورت گرفت و تعداد معاملات ثبت شده در استان تهران نسبت به سال قبل ۸/۴ درصد کاهش نشان داد. در سال مورد بررسی تعداد پرونده‌های اجرایی تشکیل شده در کل کشور به علت عدم انجام تعهدات ایجاد شده بابت معاملات مورد اشاره، بالغ بر ۵۲/۶ هزار فقره بود که در مقایسه با سال ۱۳۸۱ معادل ۲ درصد افزایش نشان داد. تعداد پرونده‌های اجرایی تشکیل شده در استان تهران نسبت به سال قبل ۹/۴ درصد کاهش یافت.

در سال ۱۳۸۲ حدود ۲۳۰/۱ میلیارد ریال سفته و برات به نرخ نیم در هزار در شهر تهران به فروش رسید که در مقایسه با سال قبل ۴۷/۲ درصد افزایش نشان می‌دهد که بیانگر تاکید بیشتر عاملان اقتصادی بر دریافت تضمین به صورت سفته و برات در مبادلات می‌باشد. در این سال میزان سفته و برات واخواست شده براساس مبلغ اسمی، ۳/۵ درصد نسبت به سال قبل کاهش یافت و به حدود ۷۴۲/۹ میلیارد ریال رسید که با توجه به رشد متوسط سالانه ارزش سفته و برات واخواست شده طی پنج سال گذشته (۲۲/۱ درصد) بیانگر افزایش تحقق تعهدات عاملان اقتصادی می‌باشد.

همچنین در سال مورد بررسی، تعداد ۷۶۱ میلیون برگ سند به ارزش ۱۴۰۹/۷ هزار میلیارد ریال در اتاق پایاپای اسناد بانکی تهران مبادله شد که از نظر تعداد ۱۱/۴ درصد و از نظر ارزش ۲۹/۴ درصد نسبت به سال قبل افزایش نشان می‌دهد. در مجموع ۴/۳ درصد (۶۰/۱ هزار میلیارد ریال) از کل ارزش اسناد مبادله شده برگشت داده شد که این نسبت در مقایسه با سال قبل ۲/۴ درصد رشد نشان داد. در این سال رشد ارزش اسناد برگشت داده شده معادل ۳۲/۶ درصد بود.

در سال ۱۳۸۲ تعداد ۳۲۵ شرکت تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان، مصرف‌کنندگان و صنوف خدماتی که در زمینه تامین و توزیع کالا فعالیت دارند، به ثبت رسید که نسبت به سال قبل ۵/۲ درصد کاهش نشان می‌دهد. مجموع سرمایه اولیه این واحدها ۲۴۰۱۰ میلیون ریال بود که به دلیل افزایش سرمایه اولیه شرکت‌های تامین نیاز تولیدکنندگان و صنوف خدماتی، در مقایسه با سال قبل ۷ درصد افزایش نشان داد. فعالیت شرکت‌های مذکور ۲۱۲۶ فرصت شغلی به وجود آورد که در مقایسه با واحدهای ثبت شده سال قبل ۲۹/۴ درصد کاهش نشان می‌دهد. در سال مورد بررسی میزان سرمایه شرکت‌های تعاونی بازرگانی به ازای هر نفر از شاغلین ۱۱/۳ میلیون ریال بود که در مقایسه با سال قبل ۵۰/۷ درصد افزایش یافت. نسبت مذکور در تعاونی‌های تامین نیاز تولیدکنندگان، مصرف‌کنندگان و صنوف خدماتی به ترتیب ۶/۶، ۲۰/۰ و ۷/۶ میلیون ریال به ازای هر فرد بوده که نشان می‌دهد فعالیت تعاونیها نسبت به سال قبل سرمایه‌برتر گردیده است.

وضعیت شرکت‌های تعاونی

درصد تغییر	۱۳۸۲	۱۳۸۱	
-۵/۲	۳۲۵	۳۴۳	تعداد
-۲/۰	۱۴۴	۱۴۷	تامین نیاز تولیدکنندگان
-۸/۲	۱۵۷	۱۷۱	تامین نیاز مصرف‌کنندگان
-۴/۰	۲۴	۲۵	تامین نیاز صنوف خدماتی
۷/۰	۲۴۰۱۰	۲۲۴۴۶	سرمایه (میلیون ریال)
۷۰/۹	۸۲۲۲	۴۸۱۱	تامین نیاز تولیدکنندگان
-۱۳/۴	۱۴۷۳۰	۱۷۰۰۱	تامین نیاز مصرف‌کنندگان
۶۶/۹	۱۰۵۸	۶۳۴	تامین نیاز صنوف خدماتی
-۲۹/۴	۲۱۲۶	۳۰۱۱	اشتغال (نفر)
-۳۵/۴	۱۲۵۰	۱۹۳۴	تامین نیاز تولیدکنندگان
-۲۰/۴	۷۳۶	۹۲۵	تامین نیاز مصرف‌کنندگان
-۷/۹	۱۴۰	۱۵۲	تامین نیاز صنوف خدماتی

ماخذ: معاونت طرح و برنامه وزارت تعاون

تعداد اعضای تعاونی‌های ثبت شده در سال ۱۳۸۲ با

۲۸/۸ درصد کاهش نسبت به سال قبل به ۵۷/۲ هزار نفر محدود گردید. بیشترین تعداد اعضا با ۵۰/۶ هزار نفر مربوط به تعاونی‌های تامین نیاز مصرف‌کنندگان بود که از بالاترین میزان تغییر (۳۱/۱ درصد تنزل) برخوردار بود. سرانه سرمایه اعضاء در تعاونی‌های تامین نیاز تولیدکنندگان ۱۳۲۱ هزار ریال، مصرف‌کنندگان ۲۹۱ هزار ریال و صنوف خدماتی ۳۱۹۷ هزار ریال برآورد شده که نسبت به سال قبل به ترتیب ۷۷/۱، ۲۵/۸ و ۴۱/۱ درصد افزایش نشان می‌دهد.

مطابق ماده ۴ قانون نظام صنفی، اصناف در چهارگروه تولیدی، توزیعی، خدماتی و خدماتی فنی طبقه‌بندی شده‌اند. در سال ۱۳۸۲ مجموع واحدهای صنفی سراسر کشور ۱۵۲۱/۲ هزار واحد بود. از این تعداد حدود ۴۸۷ درصد از واحدها (۷۴۰ هزار واحد) صنوف توزیعی بودند و سهم واحدهای صنوف تولیدی، خدماتی و خدماتی فنی از کل واحدهای صنفی به ترتیب ۱۷/۷، ۱۱/۸ و ۲۱/۸ درصد بود.

آمار تعداد واحدهای صنفی دارای پروانه کسب (۱)

(هزار واحد)

سهم (درصد)	سال		درصد تغییر	سال		کل واحدها
	۱۳۸۲	۱۳۸۱		۱۳۸۲	۱۳۸۱	
۱۰۰/۰	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۱/۰	۱۱۱۴/۲	۱۰۰۳/۷	کل واحدها
۱۷/۸	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۰/۵	۱۹۸/۳	۱۹۷/۴	صنوف تولیدی
۴۹/۸	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۷/۸	۵۵۴/۴	۵۱۴/۲	صنوف توزیعی
۱۱/۸	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۵۲/۶	۱۳۱/۴	۸۶/۱	صنوف خدماتی
۲۰/۶	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۱/۷	۲۳۰/۱	۲۰۶/۰	صنوف خدمات فنی

ماخذ: وزارت بازرگانی

۱- آمار مذکور شامل شهرهای دارای سازمانهای صنفی است.

در این سال از مجموع واحدهای صنفی کشور ۱۱۱۴/۲ هزار واحد دارای پروانه کسب و مابقی فاقد مجوز بودند که تعداد واحدهای مجاز نسبت به سال قبل ۱۱/۰ درصد افزایش داشت. تعداد واحدهای فعال دارای پروانه کسب در صنوف توزیعی ۵۵۴/۴ هزار واحد گزارش شده که نسبت به سال قبل ۷/۸ درصد افزایش نشان می‌دهد. همچنین تعداد واحدهای صنوف تولیدی و خدماتی دارای پروانه کسب به ترتیب به ۱۹۸۳ و ۱۳۱/۴ هزار واحد رسید که نسبت به سال قبل به ترتیب با ۰/۵ و ۵۲/۶ درصد رشد همراه بود.

نظام سهمیه بندی کالاها

براساس گزارش وزارت بازرگانی در سال مورد بررسی همانند سالهای قبل برخی کالاهای اساسی (روغن نباتی، برنج، قندوشکر و پنیر) از طریق کالا برگ و در قالب نرخهای یارانه ای، تعادلی و یا ترکیبی توزیع گردید. در این سال به هر نفر ۶۳ کیلوگرم روغن نباتی و ۶ کیلوگرم برنج سهمیه بندی اختصاص یافت. مقدار قندوشکر کالا برگی برای خانوارهای شهری، روستایی و عشایری به ازای هر نفر به ترتیب معادل ۷/۲، ۱۳/۲ و ۳۱/۲ کیلوگرم بود. بعلاوه سرانه پنیر یارانه ای توزیع شده در مناطق شهری ۰/۵ کیلوگرم بود. بدین ترتیب به استثناء قندوشکر عشایری که با ۱۳ درصد افزایش همراه بود، توزیع کالا برگی کالاها نسبت به سال گذشته تغییری نداشت.

در سال ۱۳۸۲ برای هر نفر از مددجویان تحت پوشش کمیته امداد و سازمان بهزیستی علاوه بر سهمیه کالا برگ سراسری، ۴/۵ کیلوگرم روغن نباتی، ۴ کیلوگرم قندوشکر، ۱۰ کیلوگرم برنج و ۱ کیلوگرم پنیر اعلام شد. همچنین برای اقشار آسیب پذیر^(۱)، سهمیه روغن نباتی، برنج و قندوشکر پیش بینی گردید. لازم به توضیح است که در سال مذکور تعداد افراد تحت پوشش کمیته امداد و سازمان بهزیستی ۵/۲۵ میلیون نفر بود و تعداد اقشار آسیب پذیر طبق برآورد وزارت بازرگانی ۱۰ میلیون نفر برآورد گردید.

۱- بر اساس مصوبه مورخ ۱۳۸۲/۸/۷ هیات دولت، ساکنین هشت استان کشور شامل اردبیل، ایلام، کردستان، کرمانشاه، لرستان، کهگیلویه و بویر احمد، بوشهر و سیستان و بلوچستان بعنوان اقشار آسیب پذیر شناسایی شد و به ساکنان آنها کالا برگ مضاعف اختصاص یافت.